

Radošā radīšana

“Uzraksti man kaut ko, cilvēk!” lūdza pasaule, kas bija tik liela un plaša, ka nespēja ne sevi ieraudzīt, ne aprakstīt. Tādēļ tā gāja pie cilvēka, lai tas palīdzētu. “Nu esmu ķezā,” nodomāja cilvēks, mēģinot saprast, ko no viņa prasa pasaule. Līdz šim cilvēks bija domājis, ka pasaule ir tik bagāta jau pati par sevi, ka nevajag tai nevienu, kas mēģina vēl to aprakstīt.

Cilvēks izlēma padomāt. Pagāja trīs karstas dienas un naktis, un cilvēks izdomāja doties pie jūras. Jūra – tas bija milzīgais ūdens klajums, kur saule mazgāja savas sārtās kājiņas un kur kajijas ar spārngaliem ievilka viļņos vien sev zināmas zīmes. Skatīdamies ūdens spogulī, viņš pamanīja, ka no tā lēnām izkāpj trīs māsas. Vienai mati bija kā kviešu lauks, kurā rotaļājās saules zaķēni, lēkādami pa matu cirtām. Otra bija slaida jaunkundze, kuras zilās acis vērojoši raudzījās pasaulē, pamanīdama visu: kokus, lapas, cilvēkus, viņu domas, visu, visu. Pie rokas tā veda visjaunāko māsiņu, kas bija arī vismazākā un kas runāja īsos teikumos, kuri bija trāpīgi kā vistrāpīgākā loka šāvēja bultas.

“Kas jūs esat?” vaicāja cilvēks? “Kurp jūs dodaties?”

“Mēs nākam pie tevis, cilvēk!” teica meitene kviešu dzeltenajiem matiem. Mēs esam Proza un Dzeja, un mūsu jaunākā māsiņa, kas visu ietērpj trāpīgos vārdos, kuros ir vērts ieklausīties. Mēs palīdzēsim tev aprakstīt pasauli, kas ir tik liela un plaša, ka pārņem aizdomas: nekad un neviens pasauli nevar aprakstīt.”

Un cilvēks saprata, kā var aprakstīt pasauli. Pasauli vajag ielaist sevī. Vajag ielaist Dzeju pasaulē, un pasaulē vajag ielaist Dzeju. Un Dzeja ir visur: mākoņos, cilvēkos, lietus lāsēs. Pak, pak, pak, pak, pak. Ritmiski, ritmizēti, metaforistiski karamelizēti dzeja soļo vienā ritmā, pievilkdama sev visu, kas ir apkārt, - glīto, neglīto, parasto un nepierasto. Vajag tikai gribēt saskatīt, un Dzeja pati atnāk pie cilvēka. Un cilvēks tad peldas Dzejas straumē, kas viņu nes tālāk un tālāk.

Vajag izpētīt citus ļaudis? Dodies pie tiem! Vēro, vēro, pieraksti svarīgāko, izgaršo sajūtas un noķer savu Prozu aiz rokas. Vajag tikai sākt. Noķert mazu sižetiņa stērbelīti, iemest pa notikumu garšvielai, lai viss sāk veidoties. Un nedrīkst aizmirst par jaunāko māsu. Tā jau gan pati sapratīs, ko pateikt, bet kādu gabaliņu tā jāpaved aiz rokas, lai nosauktu visu īstajos vārdos. Radīt, tikai radīt un nebaidīties no domu mākoņiem un nevarēšanas aizām. Visam pāri iet radošā radīšana. Tikai sākt, tikai uzticēties visam, ko sniedz pasaule.

Normunds Dzintars, Liepājas Valsts 1.gimnāzijas latviešu valodas un literatūras skolotājs

Dzeja – saruna ar sevi un citu

Dzeja – literatūras veids, no kura daudzi – gan skolēni, gan pieaugušie – tā kā nedaudz bīstas. Ko gan es no dzejas saprotu? Ko gan autors gribējis teikt? Kā lai saprot? Zemteksti un metaforas, epiteti, metonīmijas, pantmēri, rindas, panti, dzejproza.. nu labi, ja vēl ir atskaņas!

Tomēr par spīti sarežģītībai, par spīti mūsu skrejošajam, ļoti tiešajam un konkrētajam gadsimtam, kas ātri atmet visu *lieko*, dzeja vēl arvien ir. To raksta, lasa, interpretē, citē. Paplašinās dzejas formas, rakstīšanas pieejas, dzeja apvienojas ar citiem mākslas žanriem, bet tā ir. Varētu rasties jautājums – kāpēc?

Vai nav tā, ka cilvēks vēl joprojām redz, domā un jūt daudzslāņaini, komplicēti, fragmentāri, ne vienmēr pašam uzreiz skaidri? Un, šķiet, šo sarežģīto iekšpasauli un vērojumus par ārpasauli reizēm vislabāk izteikt, saliekot kopā it kā nesavienojamo, pārspīlējot vai runājot līdzībās, nepasakot līdz galam, bet raidot signālu, sajūtu, asociāciju, sava subjektīvā redzējuma nospiedumu. Tomēr dzeja nav tikai saruna pašam ar sevi – palaižot uzrakstītos dzejoļus brīvībā, tie nonāk citu cilvēku rokās un, ja paveicas, tie nonāk arī citu domās.

Dzejnieka pasaules tvērumš vibrē un ierosina cita cilvēka sajūtas par sevi un pasauli. Un, bez šaubām, katrs cilvēks, lasot vienu un to pašu dzejoli, domā ko citu, ko savu, bet vai tad tā nav vienmēr? Un, lai ar kādu pietāti cilvēks attiektos pret dzeju, tikpat kā katram prātā ir aizķērušās kādas dzejas rindas, kuras var brīvi nocītēt no galvas – tieši tik trāpīga bijusi izteiktā domā vai raidītais impulss. Tātad saruna ir izdevusies!

Bet šai sarunai ir jāļaujas atvērtu sirdi un prātu, apzinoties, ka dzejas lasītājs ir tikpat svarīga persona kā rakstītājs – abi ir sarunas partneri. Bet, lai jebkura komunikācija izdotos, mums jābūt ieinteresētiem un gataviem saklausīt.

Gunta Flaksa, Liepājas Valsts 1.ģimnāzijas latviešu valodas un literatūras skolotāja

Par prozu un vēl šo to...

Kad ar skolēniem runājam un domājam par daiļliteratūru, tās iedalījumu un žanriem, ne vienmēr viss izvēršas tik vienkārši, cik iecerēts. Arvien biežāk nākas saskarties ar to, ka skolēniem tajā visā grūti orientēties. Jāmeklē veidi, kā radīt kaut kādu izpratni par daiļliteratūru, tās iedalījumu.

Tad nu arī rādu, lasām, runājam, radām paši.

Ar dzeju it kā vienkārši – parasti rakstīta saistītā valodā, raksturīgs dalījums rindās, ritms, tēlainība. Kuru nu tā uzrunā, kuru ne, bet dzeju skolēni parasti atpazīst.

Līdzīgi arī ar dramaturģiju. Skolēni to atpazīst pēc formas – lugas parasti rakstītas sarunu formā, paredzētas iestudēšanai teātrī. Atpazīt diezgan viegli. Skolēniem patīk – viegli lasās. Ja vēl var dramaturģijas darbu redzēt kā iestudējumu teātrī – super! Viņus tas uzrunā.

Atsevišķs stāsts arī par liroepiku, iespējams, vissarežģītāko no daiļliteratūras veidiem (jo žanri, kas pieder pie liroepikas, paši par sevi runā kā par kaut ko nopietnu), bet tas tā varbūt šķiet tikai man.

Proza. Kas tā? Lielais žanru iedalījums arī dara savu, grūti saprast, grūti orientēties. Kādas klases skolēni literatūras stundā man reiz diezgan precīzi raksturoja prozu – tie ir visi garie teksti, visi garie gabali, tā var būt arī vesela grāmata. Jā, taisnība! Atceramies vēl to, ka tā rakstīta nesaistītā valodā, kādreiz kā īpaša iezīme tika minēts arī sižetiskums un mazāka tēlainība nekā dzejai, taču mūsdienās par tādām striktām robežām nevaram runāt, jo mūsdienu proza var būt arī nesīžetiska un ļoti tēlaina. Nezinu, vai būtu vērts tik ļoti pieturēties pie prozas žanriem, to iegaumēšanas, jo arī tajos vērojamas pārmaiņas – žanru saplūšana, izplūšana, robežu jaukšana.

Esmu ievērojusi to, ka tad, kad prozas darbi jālasa, ne visiem tas liekas saistoši. Daudzi pukojas, buntojas, nepatīk. Taču tad, kad prozas darbi jārada pašiem, skolēnus tas uzrunā. Liekas

saistoši. Viņiem tas patīk. Un tad lasu pārles, pēc tam jau arī kopā lasām pārles un priecājamies par to, kas sanācis, cik labi izdevies! Būšu tikai priecīga, ja kādu dienu varēšu lasīt un iegādāties to garo tekstu, garo gabalu, veselu grāmatu, ko radījis mans skolēns.

Zane Sproģe, Liepājas Valsts 1.ģimnāzijas latviešu valodas un literatūras skolotāja

Minimismi

Skolēni lasa tekstus, klausās dziesmas, skatās filmas, bet īsi vienā teikumā nevar pateikt, par ko tā ir. Neprot formulēt galveno domu. Tā ir kaut kas mazs, īss, varētu arī to pat nosaukt par minimismu. Lai pie tās nonāktu, jāstrādā ar atslēgas vārdiem, galvenajām frāzēm. Teksts jāloba kā sīpols, rieksts, kāposts utt., līdz tiek pie galvenā. Tas nav viegli, bet skolēnos attīsta analīzes spējas. Kā to attīstīt? Kā šo procesu padarīt radošāku? Kā pats vari nonākt pie minimisma?

Mani iedvesmoja Žanetas Grendes un Imanta Ziedoņa saruna par minimismiem, kurā meistars lika aizdomāties gan fonda “Viegli” vadītājam, gan man: “Iedomājies kartupeļu sēklu. Kartupelim ir ļoti maza sēkliņa. Līdz sēklas kartupelim vēl garš ceļš ejams. Lūdzu, meklē, atrodi un atritini manis rakstītajos tekstos tik īsus teikumus kā kartupeļu sēkla, kas atver ceļu uz jaunu saprašanu, daudz lielāku un nozīmīgāku, nekā sākumā redzēts. Tā ir kā apjaušana par gaismu kartupeļu bļodā.”

Tā arī es darīju. Liku lasīt epifānijas, meklēt svarīgāko, būtiskāko, pēc tam atritināto domu meklēt dabā, saskatīt sev apkārt, fiksējot to fotogrāfijā. Sapratu, ka tas jauniešiem patīk un atver citu pasauli, citu domāšanu. Un viņi ir gatavi domāt līdzībās, veidot asociācijas, ieraudzīto dabā sasaistīt ar sev svarīgo. Imants Ziedonis teicis, ka “daba palīdz sakārtot domas”. Es tam pilnībā piekrītu, un domāju, ka jaunieši arī. Tad palīdz noformulēt domu, tikt pie minimisma.

Līga Tālberga, Liepājas Valsts 1.ģimnāzijas latviešu valodas un literatūras skolotāja